

Szamosközy István Beszterce megvételéről

Szamosközy jegyzetei Beszterce megvételéről fényes bizonyság arra, hogy Erdély történelmét csak a források összevetése alapján lehet megírni. Erre jó példa Beszterce elfoglalása 1602. június 20-án, amiről a szász történetírás gyakorlatilag semmit sem tud. A Besztercére vonatkozó gazdag szász helytörténeti irodalom részletesen tárgyalja a város ostromát 1602 januárjában és februárjában,¹ de nem foglalkozik a város 1603 nyarán történt feladásával.

Az unitárius, siménfalvi Székely Mózes 1601-ben a vesztes goroszlói csata után a jezsuitaellenes, hazafias párt élére állott, mely a császári orientációból semmi jót sem várt. Miután 1602-ben Gyulafehérvár mellett Basta császári hadvezér megverte, elnyerte a török pasák és a tatár kán támogatását, 1603-ban az elégedetlenek élére állván kikergette Erdélyből Basta csapatait. III. Mohamed szultántól athnamét s az erdélyi fejedelemség jelvényeit elnyervén, 1603 áldozócsüdtörtökön Erdély fejedelmévé kiáltották ki.

1603 tavaszán és nyarán Székely Mózes és a vele szövetséges temesvári Bektas pasa és a tatár kán voltak Erdély urai. Székely, miután erőszakkal Kolozsvár császári őrsgét is távozásra kényszerítette, felhatalmazta az itteni unitáriusokat a jezsuiták kiűzésére. A Toroczka Máté unitárius püspök által felbuzdított tömeg 1603. június 9-én kifosztotta, tönkretette és lerombolta a Farkas utcai jezsuita templomot és kollégiumot.²

Erdélyben a városok közül Szeben, Segesvár és Beszterce, a várak közül pedig Szamosújvár, Fogaras, Déva, Lippa és Köröskisjenő nem ismerték el Mózes főségét. Újvár Sennyei Pongrác és Levinus Mortagne kapitánysága alatt Basta hűségén maradt. Sennyei Pongrác katolikus főúr biztonság kedvéért vagyonát és pénzét besztercei szállásán tartotta. 1603. május 4-én a besztercei tanácsnak írt levelében következő utasítást ad a birtokában levő bor és búza felől:

„Írt volt Önagysága (Basta) kegyelmekeknek valami jó ízű bor felől, hogy küldjön kegyelmekek altalagokban hogy zavaros ne legyen, az seprűvel és színét el ne vesztené, kegyelmekek azért ne praemitalja, küldjön kegyelmekek.

Kegyelmekek én velem is jól cselekedhetik az minemű boraim énnekem az kegyelmekek városában vagyon egy húsvedres általagban. Egyik borbul vetessen kegyelmekek, küldje ide kegyelmekek, nagyobb dologban igyekszem kegyelmekeknek megszolgálnom. Vagyon búzám is ugyanott, kérem kegyelmekeket egy köből búzámért küldjön valami zabot az mennyit egy köből búzámért adnak, csak annyit...”³

Székely Mózes 1603. május 27-én Szentbenedekről írt levelet Beszterce város tanácsának (ex castris nostris ad possessio Zent Benedek) s ebben 10 napot ad a beszterceieknek, hogy a várost megadják.

Mojses Székely de Semjénfalva „Wayvoda Transsilvaniae et Sicularum comes et cetera” levele a besztercei főbíróknak, tanácsnak és kerületnek szól:

¹Dekani, Stephan, Kurze historische Beschreibung d. Belagerung d. Stadt Bistritz durch d. Kaiserlichen Commissar Basta Im Jahr 1602 d. 22 Februar In: Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde 1839 49–50., 57–61., 66–70., old. – Friedrich Kramer: Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in den Jahren 1600–1603 In: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde XII/1875, 415–427. old.

²Kolozsvári emlékirók 1603–1720. A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József. A forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József. Kriterion, Bukarest., 1990, 91. old.

³Humanista történetírók Szamosközy István: Erdély története Bp. 1977. 359. old.

„Nyilván vagyon kegyelmeteknél mi nekünk az hatalmas császár és az felséges tatár kán hadával való bejövételünk mely igyekezetünkben nem viseltünk az magunk személyünknek tekintetéből, sem pedig egyéb tisztességes kívánástól, hanem szegény hazának és nemzetünknek megszabadítására való indulatunkból, melyben az szent Istennek segítségéből még eddig előmenetelünket láttuk, hogy bizonyos reménységünk legyen ennek utánna való dolgainknak is kívánatos véghez viteleiben, de miérthogy az kegyelmetek állapotja és az időnek alkalmatlansága így kívánta, kényszerítettünk idegen segítséggel bejöni, kik előtt hogy az közönséges jóra való igyekezetünknek is nagyobb tekintete lehessen és az szegény hazából ki is bocsássuk őket.

Kegyelmeteket szeretettel intjük és kérjük, hogy kegyelmetek mától fogva tizednapra két atyokhokat bocsássa hozzánk és az előbb szokás szerint lovagját-gyalogját illendő készülettel küldje táborunkba mellénk, ahol személyünket értik lenni. Mi ok tartóztassa meg kegyelmeteket nem értjük, holott immár Istennek segítségéből Basta Györgynek minden Erdélyben levő mezei hadait megvertük, mind azki Désnél gyülekeztek volt s mintpedig azkik Havasalföldéből melléje jöttek volt, úgy annyira, hogy ő maga is ez országból futva kimenvén, akárki ítéleti szerint kegyelmeteket hitétől és kötelességitől megszabadította és immár mint Görgeyben, Vécsben, és Bethlenben levő atyánkfiai mellénk jöttek. Mégis kegyelmeteket intjük, hogy ezeket értvén ne kényszerítessünk kegyelmeteknek vagy személyéhez, jószágához, marháához nyúlunk, hogy városotoknak privilégiuma, rendtartása és régi szabadsága miattunk ne rontassék, holott arról immár itt való atyánk fiaival végeztünk, hogyha – kit nem remélünk – kegyelmetek különben viseli magát, máskülönb utat keresünk az kegyelmetek hozzánk való hajtására.”⁴

Székely Mózesnek igaza volt: májusban Basta elhagyta Erdélyt 1603. május 19-én és a szebeni tanács Kis Máté nevű városi szolgát Segesvárra küldte: tudná meg, hol tartózkodik Basta (19 Mai schicken wir den Kis Mathe wieder auf die Schessburg dem H. Basta Brief zu überschicken und zu forschen wie und wo der H(err) Basta sei).⁵ Székely Mózes a szentbenedeki táborból nemcsak Besztercének írt, hanem ugyancsak május 27-én a szebeni tanácsnak is s abban ugyanazt kérte: csapatok és a város megadását. Június 10-én Székely a szamosfalvi táborból (in castris ad Zamosfalva positus) egy újabb fenyegető levelet küldött Szebennek s ebben azzal fenyegette őket, hogy erővel veszi meg a várost.

Szeben helyzete azonban jóval kedvezőbb volt, mivel a szomszédos Havasalföld vajdája, Radu Șerban Habsburg-párti volt, s a császár csapatai Szászvárosnál táboroztak. A szebeniek májusban és júniusban városi darabontokat, huszárokat és jelentős mennyiségű élelmet küldtek a szászsebesi táborba.⁶

Szamosközy feljegyzéséből jól kiviláglik egy demokratikus városi tanács működése: a határozatokat csak a különböző véleményen levő értelmiségiek véleményének összecsapása után hozták.

Székely Mózes táborában volt a vallásalapító Dávid Ferenc veje, a több nyelvet beszélő Lucas Trauzner is. A Szamosközy által említett június 20-i Trauzner-féle üzenet német nyelvű levél formájában megvolt a besztercei levéltárban, onnan Nicolae Iorga közölte.⁷ Íme a kolozsvári Lucas Trauzner által írt német levél magyar fordítása:

„Becsületes és tudós főbíró úr, tanácsurak, centrumpáterek s a külső község (ausswelter Gemein: ezen valószínűleg az ide menekült falusi szászokat értette), kegyelmeteknek ajánlom jószívű szolgálataimat. Amint azt én küldöttjüknek a táborunkba küldött Mészáros Andrásnak (alias Andreas Amendt) és társának megmondtam kegyelmes fejedelmünk (tehát Székely Mózes) új hadakat kapott és pedig öt zászló darabontot és 6 zászlóaljja marosszéki székely huszárt s naponta 2000 jó moldvai puskást és 2000 lovas vár akik holnap, de legkésőbb holnapután megérkeznek. Ezenkívül meg kell mondjam s Isten rá a tanúm, hogy tudomásomra jutott, hogy öméltósága Tordáról visszahívta a tatárokat és törököket, akik kétségtelen, két nap múlva itt lesznek. S most, mivel megbízom tebenetek, remélem megfogadjátok hűséges tanácsomat. Kérlek és intelek titeket gondolatokat saját javatokra s a város javára s döntsétek el végre, hogy igent vagy nemet mondtok (a város megadására). A választ estig kéne megadnátok, mert akkor ma a tatárokat nem küldik ellenetek, de talán

⁴Iorga Nicolae: Documente privitoare la istoria românilor. Culese de Eudoxin de Hurmuzaki, București XV/2, 800–801. old.

⁵Iorga: Doc. Hurmuzaki XV/2 801–802. old.

⁶Teutsch, Fritz: Hermannstadt und die Sachsen im Kampf für Habsburg, 1598–1605 In: Archiv des Vereins XIV/1878. 382. old.

holnap már késő lesz. Ti kell immár döntsetek, én magam részéről megtettem mindent s nektek feltartam a helyzetet s ti hűséges tanácsokat és intést kaptatok. Éppen ebben az órában jött levél Kolozsvárról: a kémekek egész a Tiszáig mentek, de sehol se tapasztaltak (császári) csapatösszevonásokat, csak Váradnál találtak néhány hajdút. Ezért nézzetek körül s döntsetek, hogy urunk (a fejedelem) még ma választ kapjon rá, mert éjszakára s a holnapi napra semmi biztosat sem ígérhetek. Ezzel ajánlom magam, hűséges szolgálataimat s azzal a kéréssel zárom a nektek szóló leveletem, hogy figyelembe vegyék. Á mindenható Isten vegyen mindannyiunkat oltalmába. Kelt a táborban 1603 június 20-án. A ti becsületes szolgálatkész és hű barátotok Lucas Trauzner m. p.”

1603. július elején Székely Mózes hadai már a Barcaságban voltak s július 4-én Imecs Mihály és Makó György Földvárnál megtámadták a Habsburg-párti Rác György és Merza táborát⁷. Nemsokára azonban bekövetkezik a vég: július 17-én Radu Şerban hadai a brassói papírmalomnál legyőzték Székely Mózes hadait s a csatában Székely Mózes mellett elesett Jacobinüs János is.

Binder Pál

Szamosközy István

Székely Mojses idejében való besztercei dolgok

Ieremiás az moldvai vajda¹ a leányát egy lengyel úrnak adta vala, kinek lakodalma napjára az besztercei bírót² tanácsával együtt hívatta vala, ad primum diem Iuny. Az tanács pedig egész a város képében, az száz ember közül Simon porkolábot³ tisztességes ajándékokkal bocsíatta vala. Meg jöve azért Moldvából 11 die Juny, illyen hírt hozza, hogy Ieremiának Jászvásárnál nagy hada volna, eddigis csak a leány lakodalmát várta volna, mingyárt Simeon

⁷*Iorga*: Doc. Hurmuzaki XV/2, 803. old. Ehrenfeste, wolweise Herrn Richter, Geschworenen des Rats, samt der Altschaft und der ausserwelter Gemein. Euer Weisheit seie mein Froiherczige, billige Dienst zuvor. Wie ich von den Abgesantten, als Her Andreas Amendt, sampt seinen Mitferwantten abgeschicken undt ins Leger kommen, ist Ihr Fürstlicher Gnaden new Volck, als nemlich fünf Fendl Fuesknecht und sechs Fahnen guette husarische Reutter angekommen, von den Zeckel aus Marusszek, und erwartten täglich 2 000 guette Schizen aus der Moldaw, samptt 2 000 zu Ross die morgen oder übermorgen gewiss allhier erscheinen werden. Darzu kamptt dieses das Gott ist mein Zeug und mein rein Gewisseit das ich kein Mitwissen drumb nicht gehabt Ihr Gnaden nit weis ich aus was Ursach undt ungedult ehr die Tarteren undt die Türken von Tornburg zurück beruffen, welche ohne Zweifel in zwen Tagen alhier raichen werden, so man nitt verhütet. Nun aber, weil ich mich Euer auss sunderlichen Vertrauen zue Euch angenommen, verhoffen Ihr werdet traicem Rhatt stattgeben, bitt ich Euch undt ehrmane, Eures Heils und der Stat Frommen halben wöllet auffs Ehest entschlossen auff ja oder nein, den ich die Sach bis auff Abendt mit grosser Intercession undt Vorbitt erlangt, die weil, so man heutt den Tartaren nicht entgegen schikt filleicht morgen zu spät sein möcht. Was Euch weiter darrauss entschissen khan, will ich für Gott und der Welt unferantvortt haben, nachdem ich das Meinige leistet undt Euch Alles herzlich entdecktt und was darinnen zu thun sey treulich geraten undt vermant. Eben diese Stund kamen Schreiben von Clausenburgh die gar bis auff die Teisse ihre Kuntschafft gehabt, nirgendt einige versamlungh etwan eines Kriegsfolcks gelauffen; bey Wardein etliche Haiducken. Darum schawet undt entschlist Euch das man heutt was gewisses dem Herren fürbringen mögh, den für die Nacht undt den Morgen will ichs nicht verprochen haben. Hiemitt thue ich mich Euch dienstlich und troilich befehlen, mit Bitten wöllet meiner heutt an Euch gethanener Reden gar wol eingedenk sein. Der allmechtige Gott wol uns allesampt in seinen Schutz nemen. Datum ex castris die 20 iunii 1603 Euer ehrvest dienstwilliger undt trojer Freundt

⁸(Simon Nösner) 1603 den 4 Julii haben Immetsch Mihali und Mako Georg sampt dem andern Volk des Ratz Georg und Morzae Thabor angegriffen bei Meremburg – Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt IV Brassó, 1903.

*Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából. Szamosközy István történetíró kézirata. Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1991, 82–87. old.

¹*Movilă*, Ieremia 1595–1600 és 1600–1606 között moldvai vajda. 1593 óta a lengyel korona nemese, Jan Zamoyski lengyel kancellár életéről szóló könyv szerzője szerint „primus inter Valachos erat”

²Georg Baierdorfer alias Királynémeti alias Szócs György

³Simon radnabányai porkoláb

Vajdát az öccsét Havasalföldébe be akarná vinni.⁴ Mondá aztis, hogy Mojses szolgálját Hatvani Sigmundot Ieremiánál hatta volna, a ki sollicitálja Ieremiát az segítségért, hogy Erdélybe Mojses mellé segítséget küdene.

Die 12 Iuny, Óvári István, Tamásfalvi János és Rákóczi János Besenyő nevű faluig jöttek vala, onnat az faluból Mojses, Bectas Basa, kolozsváriaknak és török császár levelének párfját hozták vala, kiket onnat az faluból ide az besztercei tanácsban be küldtek vala. Az török császár levele párja summája ezt tartja vala: ha Erdély engedelmes lenne, es ha Mojseshez halgatna, igr hat esztendeig minden adóját meg engedné. Azután adót kívánna, hol penig engedetlen lenni akarna, tüzzel-vassal az egész országot elvesztené. A kolozsváriak levelének continentiája ez vala, minemü isszonyu égetéssel veszett volna el az ő hostátjok, ezokáért ökis hajolnának Mojseshez etc. Mojses és Bectas Basa levele sommája ez vala, hogy az Istenre és emberekre protestálnak vala, hogy ők okai ez romlásnak ne legyenek, ha nekik engedelmes az város nem akar lenni. Rettenetes írással ijesztik vala az tanácsot etc...

Die 13 July kolozsvári Barbély Márton jöve postán ugyan kolozsvári szolgálval Mojsestől, az után ismét Óvárit és Rákóczit, és három embert be bocsátták vala, sok szóval kérik vala ezek az várost, hogy Mojsesnek meg hodolna, erőssen absolvájják vala az tanácsot az hütül. Mongyák vala, hogy Basta ez országból ki futott volna, es semmi hada nem volna, nemis leszen. Mert az tatár kán Szolnoknál nagy erővel volna, Váradot és Kassát ez ideig megszállotta volna, senki, az hitet köteles nem volna megtartani. Barbély Márton penig az tanács előtt ugyan sír vala, nagy és erős esketéssel mondgya vala, hogy Basta Kassán volna etc.

Die 14 Juny. Az besztercei tanács Óvárival, Rákóczival és Barbély Mártonnal választott két tanácsbeli fő embereket, Frank Györgyöt⁵ és Mészáros András⁶ bocsátá hac conditione, hogy csak az ellenségnek akarjanak szép szót adni, miképpen innet el igazíthassák, hogy az várost meg ne szállaná, és az mezei veteményeket el ne vesztené.

Die 15. Megjöve Frank György és Mészáros András Mojsestől, egynéhány nemes emberekkel, kiket az hostatban marasztottak vala.

Die 16. Jó reggel az egész tanács az száz emberekkel együtt az város házához begyüle, Frank György és Mészáros András megmondák az tanács és az száz emberek előtt Mojseshez mi végre mentek volna és mi válasszal vissza jöttek volna. Mojseshez penig ez két fő ember azért ment volna, hogy Mojsesnek sok levelei és izenetei után megijedvén az tanács, hogy Mojses hadával ne jönne az város alá, se penig határára, hanem kerülné el, akárcsak addig, mig Szebent és az több városokat ez dologrul megtalálnák és azokkal egyet értvén, azt cselekedjenek az mi jobb volna. Gondolná meg Mojses az városnak sok kárvallását és ez előtt Basta uram bejövetei után ez országbán Csáki és ő maga ösztökölésekből Sigmund fejedelemhez hajolván és az szükségnek idején meg nem segítettek volna, sőt sok ezer forint kár adosságban az város miatta esett volna.⁷ Annakfelette hogy adna tizenötöd napot az városnak, hogy addig bizonyosan menne végére, hol volna Basta, és hogy az ellenségnek az város körül való létét adnak értésére. Ilyen dologból járt az két ember Mojseshez. Akkor penig Mojses volt Kamaráson túl az kallyáni tónál.⁸

Mikorazért az egész tanács ez dologrul traktálna, mindenekelőtte, egy Remlerus András nevű pap⁹, Nagy Demeteriben lakó, hoza valami könyveket elő az tanácsban, sok szóval inti vala az egész tanácsot és száz embereket, hogy az Római császárnak az mely hittel kötelesek

⁴Movilă, Simion lengyel segítséggel már volt havasalvi vajda (1601–1602) Ieremia halála után 1606–1607 között moldvai vajda

⁵Frank, Georg (†1619) 1594 óta tanácsstag, 1604–1605, 1608–1610, 1613–1613 és 1618-ban besztercei főbíró volt.

⁶Fleischer, Andreas alias Endres Umend

⁷Basta 1602-ben ostromolta Besztercét. A város csak óriási sarc fizetése árán szabadult fel. Lásd Kramer, Friedrich: Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in den Jahren 1600–1603 – Archiv des Vereins XII, 1875. 396–445 és Dabinten, Otto: Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. Aus dem Nachlass herausgegeben von Ernst Wagner. Köln, Wien, 1988. Studia Transylvanica Band 14. 87–89. old.

⁸A Mezőségeen Pusztakamarás és Magyararkalyán között van a kallyáni tó.

⁹Remplerus, Andreas (†1606) az Odera menti Frankfurtban tanult s mint nagydemeteri pap jelentős könyvtárat sikerült összegyűjtenie. Vö. Dankanits Ádám: Lesestoffe des 16. Jahrhunderts in Siebenbürgen. Bukarest, 1982, 153. old.

volnának, azt felbontani meg lehet és nem bűn. Sőt mindent int vala, kik az tanácsban valának, hogy az hit felől senki ne vélekednék mert Basta ez országból való kimenetelivel¹⁰ az hittől abszolválta volna, es az ellenségnek jelen léte is. Vala más pap is, az városnak fő plébánosa Budaki János¹¹ mikor ez hallotta volna Remplerus pap tanácsadását, igen bánja vala, hogy az tanácsot az hűség mellől idegeníteni akarja. Sőt arról való igyekezetirül Remplerust arceallja vala, de amaz mindent monda valamit akará. Az plébánus Budaki ezek után László király Amuratesszel való dolgát beszéle elő, miképpen az hitszegésért az Isten László királyt meg verte volna etc. Azért Basta haragjátulis tarcsanak, ki hamar bejönne, és mit cselekednek, meg gondolnák etc. De az Budaki plébánus oratiojával nem sokat gondolván az tanács, az várost, ugyan fel akarja vala Mojsesnek adni. Csakhogy egy öreg vén Szabó Gergely nevű ember vala, ettől mikor voxot kérdenének nem monda semmi voxot semmiképpen, hanem az mint végeznének, őis azon állana meg, azt mondá. Azért mikor az tanács kész volna meghodolni, Budaki György¹² egy által szóval megmondá, hogy az hűség mellől semmiképpen el nem akarna állani. Azután Kolocz Mihály¹³ és Iffiu Gergely¹⁴ ezek is az hűség mellett maradának többenis valának de csak kevesen, kik ugyan ezt akarnák. Végre az paraszt közösségnek egyik fertályát hinák fel az tanácsban, azoktul is voxot kívánna az tanács, de az mely házban az közösséget be küldte vala az tanács, bocsáta az közösség közé az tanács¹⁵ két fő embert, kik suadeálnak elsőbben, hogy Basta ez országból Szatmárra ki futott volna és onnat Kassára ment volna, és így nem oltalmazhatná meg. Ezeket halván az község, többen lőnek, kik az hűségtől elszakadának. Voxot el végezvén azután egy nyári házba igazíták, hogy ott csendességbe lennének, míg az kinn maradt községnek is szavakat be vennék. Ez idő alatt, az utcák mindenütt fegyveres kézzel az emberek rakván valának, és az tanácsnak ilyen dolgait értvén, hogy az hitet felbontani akarnák, egész az város felriada rajta Budaki György háza előtt zászlót emelének és dobot ütének, sok puska lövésekis lőnek és egyenlő akarattal az kevés némettel, kik ott benn valának, azokkal együtt az tanácsházra menének, hogy az tanácsot mind levánák, anyira nagy zendülés lőn az városban, hogy minden azt reméni vala hogy nem külföld támadás és egyenlenség lenne az városban mint Jeruzsálemben, mikor Titus meg vette volt¹⁶. Végre alá küldének az tanácsból, hogy semmi akarattya a városnak nem volna az város megadása felől (maga azért el végezték vala immár, hogy fel adják). Ezt értvén az község, megcsendesedék, de azért az tanácstól mindgyárt kapitányt és hadnagyot kívánnának. Kapitányul rendelének egy tanácsbeli polgárt Szizgyártó Bálintot, hadnagyul adák melléje Budaki Györgyöt¹⁷ ki minden természetével, okosságával magaviselésével arra az tisztre elegendő vala. Ézképpen az tanács az elkezdett dologba nem mehte véghez elébb.

Az nemes emberekis kik az hostátban maradtak vala, hogy választ vigyenek, hallák az dobszót és puska lövéseket, el futottak vala. Ezen estve Bastától levél érkezik, melyben parancsolja vala, hogy az város magát az hűséghez tartaná. Ez levél valamennyire az bírákat megbátorítja.

Die 17. Mojsesstől hozának más levelet, hogy az város adna derék választ. Az bírák mégis elhalaszták az dolgot, mert az községtől való félelmekben semmit nem mernek vala cselekedni. Ugyan akkor jövének valami járgálok Mojses táborából az város alá. Ezen nap mustrála meg az városbeli népis, úgymint hétszáz, mindinkább puskások. Sok és elegendő lövő szerszám vala az városban. Minden lövő likakra szakállasokat és három-három embert rendeltek vala jó móddal.

¹⁰Basta már 1603 május elején elhagyta Erdélyt. Vö. Petrus Bánfi: „Den 3 Tag Mai ist der Sekel Moises in Shibenbirgen kommen, und *Babsta Gerg* ist gelaufen aus dem Land”– Quellen V, 418. old.

¹¹*Budaker, Ioannes*: alias Budaki (†1613) Heidelbergben tanult. Előbb Besztercén, majd Berethalomban volt evangélikus lelkész.

¹²Georg (Gregor?) Budaker alias Schneider

¹³Mechell Klopss

¹⁴*Gregor Jungk*: Az 1600. évi besztercei összeírásban Mechell Klopss mellett *Jacob Jung* is szerepel. Vö. Archiv des Vereins XII, 440. old.

¹⁵Basta járása után Beszterce vidék szászóságának egy része, köztük több falusi geréb a városba menekült.

¹⁶*Titus Flavius Vespasianus* római császár (41–81). Krisztus után 70-ben ő hódította meg és pusztította el Jeruzsálemet.

¹⁷*Valentin Riemer* és *Georg Budaker*

Die 18. Jó reggel hozának Mojsesztől levelet az tanácsnak, melyet irt vala Lekencérül, kiben mégis kéri vala az várost, hogy neki meghódolna. Ezen napon Kolopez Mihály az városból heted magával kiüte az szöllök alatt talált valami hajdukra és egyet vagy kettőt lecsapván benne, bejőve. Azután Mojses minden hadával nem sok óra múlva Besenyő és Beszterce közé szálla és onnatis az polgároknak egy koldus inastól levelet küldött vala. Ismét kiütének az városból és egy székeltyt hozának be, kinek az fél kezét elvágták vala. Az hostátban megmaradott házakat Mojses népe meggyujtogata és erősen ége. Ezen füst alatt az Felső kapun Budaki György ötven emberrel kiüte, de semmi oly haszonnal nem járának. Ugyanakkor kezdé az ellenség az városon általfolyó vizet is elvenni, de immár minden utca szár közepéig való vízzel áll vala, és minden ház előtt nagy hosszu fára kötött lepedő vagy egyéb ruha kötve vala, mellyel az égést megoltának, ha történének.

Die 19. Az mely levelet, 18 die hozták vala estve Mojsesztől megolvastata az tanács, die 19 az száz embereki jelen valának, Mojses levele contineallja vala, hogy két polgárt küldenének ki hozzá és ő is bebecsátana két fő embert zálogul, kik az város megadása felől tractálnának. Az polgárok végeztek vala, hogy minden ember utolsó vokot mondana. De Mojsesnek semmit sem irának, sem üzenének. Écaka Besenyő falu felől való kapuhoz nem messze, három zászlóalja nép kívül az ellenség sáncot hánytak. Hat órákor reggel az Sajó vizin¹⁸ túl való magas hegyről hat tarackkal kezdének egész késő estvéig continue az városba belőni. Löttek vala peng kétszáz negyvennyolc golyobist be első napon, kinek az nyolca tüzzel ég vala, az mikor jött nem különbének az városból reá, beszélhetne bátorágon két polgárral az kapu között, azonképpen kivülis az városra semmi lövés nem lenne. Megengede az város Trauznernek oda való jövetelit. Az tanácsis bocsatá hozzá Mészáros András, hogy hallaná Trauzner kivánságát. Trauzer sok ijesztő beszéddel, tüzzel, tatárral és minden modon ijeszti vala az várost, hogy megadnák magokat, de arra az tanács semmi választ nem tön, mert másnapra halasztották vala. Az sáncon kilenc kast állattának vala rendbe. Szöcs Marton egy tanácsbeli polgár¹⁹, hatod magával az Felső Kapun kiüte és egyik togátat elvágata vala, és az városba elég vizet vett vala.

Die 20 Juny. Mojsesztől jöve egy inas, mellyet bocsatott vala Trauzner Lukács, ki által izent vala az bírának, hogy ne löttenének az városból reá, beszélhetne bátorágon két polgárral az kapu között, azonképpen kivülis az városra semmi lövés nem lenne. Megengede az város Trauznernek oda való jövetelit. Az tanácsis bocsatá hozzá Mészáros András, hogy hallaná Trauzner kivánságát. Trauzer sok ijesztő beszéddel, tüzzel, tatárral és minden modon ijeszti vala az várost, hogy megadnák magokat, de arra az tanács semmi választ nem tön, mert másnapra halasztották vala. Az sáncon kilenc kast állattának vala rendbe. Szöcs Marton egy tanácsbeli polgár¹⁹, hatod magával az Felső Kapun kiüte és egyik togátat elvágata vala, és az városba elég vizet vett vala.

Die 21. Kilenc órákor mind az két fél az lövéstől meg szünt vala. Mert Trauzner Lukács, Óvári István, Iacobinus János, Mojsesztől az város kapujához jöttek vala, kiket az városban be bocsatottak vala és Kerekes Lőrinc nevü ember házához szállottak vala, kiknek jól is gazdálkottak vala. Ezek minden mesterséges szóval úgymint okos emberek el átadni (atadni) akarták az várost, de semmiképpen még ez eccer szerét nem teheték, hanem ez conditiokkal bocsaták ki őket Mojseshez:

1. Találjon modon abban Mojses, hogy az Római császárnak adott hittől absolutusok legyenek.
2. Hogy az város hüttel ő neki köteles ne legyen.
3. Hogy az város minden privilegiomában meg tartja.
4. Hogy az Római császár hadátul megoltalmazzon, melyben bizonyosok volnának, hogy eljő.
5. Hogy minden peregrinusokat, akár micsoda renden valókat, kár és arestálás nélkül szabadon bocssáson.
6. Hogy semmi féle hadi lövő szerszámot, ágyut, tarackot, port, golyóbist és egyéb félét az várostól ne kérjen.
7. Hogy semmi féle hadakozó népet az városba ne külgjön.
8. Hogy az itt való áros embereknak oda ki arestált marhájakat meg szabadítja.
9. Hogy ezideig hozzája való engedetlenségekért, sem az nemesség reának haragra indításából bosszút ne álljon semmiképpen.

Iacobinus az többi között mondá aztis, hogy az pápától az német császárhoz oly edictum jött vala, hogy Erdélyben minden hiten valókat az catholica religióra hajtana, sőt császáris

¹⁸(Ez tévedés: itt a Beszterce patakról lehet szó, a Sajó a várostól több mérföldnyi távolságra folyik.)

¹⁹Martin Kirschner

²⁰Wagner, Laurentius Vö. Archiv des Vereins XII, 438. old.

Bastának levelében meg parancsolta volna, hogy azt exequalna, ha különben nem fegyver alatt is, mely levelet az kolozsváriak intercipiáltak és nálukis volna. Ez vala Trauzner és Iacobinus argumentumok az tanács előtt is, kikkel őket az hittől avocallják vala. Mondgyák vala aztis, hogy az tatár kán Szolnoknál volna százezer tatárral. Az vezér pedig Péterváradjánál most költöznek és Kassát akarná megszállni. Ötvenhárom napig mondgya vala, hogy az kolozsváriak tartották volna magokat, és hogy Bastának sehohol semmi hada nem volna, ő maga Kassán volna, tán császár körül való tanácsurak irigysége mia, hadat nem gyűjthetne.

Die 22 (Vasárnapon) Trauzner, Óvári és Iacobinus választ hozának Mojsesstől az kívánságokra, melyekre Mojses magát hittel kötelezi vala, hogy mind megcselekedné azt, melyeket az város kívánna, hogy:

Az városban való németeket feleségestől, marhástól ki bocsátani kívánja vala.

Az bécsi áros legényeket arestumban tartanak azokért kik mostan császárnál vadnak.

Kivánna aztis, hogy az tanács két esküdt fő polgárt adna táborába: nevezet szerint Budaki Györgyöt kívánna vala, hogy azok vele járjanak és hogyha az több városokat mellé hajthatja, ezis mindenben engedelmes legyen.

Ismét hogy az némettel se levél által, se pedig ember által ide be való dolgok felől ne tractáljanak, se irjanak, se izenjenek. Ez kívánságra egész estig mind zsboga az város, de végre Trauzner el a(l)tatá őket és Mojsesnek kívánsága imigy-amugy betelék és az várost ezen napon felis adák.

Die 23. Reggel nyolc óraker az hegyről alá hozatá Mojses az tarackokat, az sáncokból kiket ástak vala, három zászló alatt való székelyek kijövének és az táborba dobolának. Az kapu eleiben hoztak vala három megromladozott tarackokat, kiket az város mingyárt megcsináltatá. Bogáti Menyhárt, Kemény János az városban bejöttek vala és Mojsesstől egy Credentia levelet hoztak vala hogy Bogáti valamint Mojses nevével mondaná az bírónak, azt cselekedné. Azért Bogáti kéri vala az városban levő Basta két ágyuit és az városét, golyóbit és port, de az város tartván magát az Contractushoz, ezekben semmit nem adott vala.

Die 24. Az piacon, vártákon és tornyokban való zászlókat mindenütt beszedének. Gyerőffi János, Bethlen Farkas és Iacobinus János elfoglalák Sennyei Pongrácnak borait, úgymint 75 és Bornemissza Boldizsár marháit Mojses számára. Parancsolta vala Mojses az bírónak, hogy Trauzner, Óvári és Iacobinus által, hogy ásót, tekenőt, kapát, lapátot szedetne az városon. Noha ez kívánság az contractus ellen volna, nem gondola azzal a bíró, hanem házonként az szolgálkkal szedete valami számu afféle szerszámot. Ezek mellett kopjákat, bort és úgymint kétszáz kenyért adott vala.

Die 25. Az németeket, asszony emberrel, marhájokkal kiadták vala az contractus ellen, kísérelket adának melléje Salat, egy jeles jó termetű embert, 28 avagy harminc drabanttal, hogy az táborig késérnek. Mikor azért oda jutottak volna, az kísérelkben senkit vissza nem bocsáták vala. Ezen a napon, úgymint tíz óra tájban mene el Mojses, minden hadával az város alól Medgyes felé. Az németeket, és az városbeli kísérel drabantokat Mojses vele együtt elvivé.

Die 26. Valami hajduk avagy székelyek Máramarosból hoztak vala az város kapujához barmokat, de az városbeli nép az hajdukat meglövdözvén és elűzvén, az barmokat mind ellevék tőlök.

A barcasági magyarok*

Seres András barátom emlékének

A történelmi Magyarországot körülölelő Kárpátok délkeleti szögletében, Brassó város környékén, az Olt nagy kanyarulatától kerítve található a Barcaság, s az itt élő, középkori eredetű lakosságot barcasági magyaroknak nevezzük. Egy részük a Brassótól északra eső Apácán (Apața), Krizbán (Crizbav) és Barcaújfaluban (Satu Nou) él, többségük pedig a várostól keletre eső hét faluban. Őket nevezik *bétfalusi csángóknak*, és a következő településeken laknak. Brassóval újabban szinte teljesen, egymással pedig már régóta szorosra

*A cikk írása közben kaptam a hírt, hogy Seres András, a barcasági és a moldvai csángók gyűjtője, kutatója 1992. november 25-én elhunyt. Őrizze ez az írás is népe iránti szeretetének emlékét.